

דחייה מושתקת: רגשות דחייה שגונות חווות

כלפי ילדים בגיל הרך

תמי שיטריט*

מילות מפתח: דחייה, גננות, הגיל הרך, מערכת הדאגה, מערכת ההתקשרות

רגשות דחייה כלפי ילדים הם תחושה לא רצויה שעל פי רוב אינה מדוברת או מוצהרת למרות השפעתה על עבודת הגננת. לכן חשוב לכלול אותה או להתייחס אליה בשיח החינוכי במסגרת הגיל הרך.

גננות שחששות דחייה כלפי ילד מסוים מאפיינות את הקשר ואת התקשורת עימו כשליליים, כלומר הן מציגות את הילד באופן שלילי. לעומת זאת, הקשר והתקשורת עם ילדים הנחווים כמקובלים – חיוביים. הן מדווחות על קשר ותקשורת שליליים עם הוריו ועל חוויה של חוסר הצלחה כגננות מול ההורים והילד. כמו כן הן מדווחות על התנהגות בעלת מרכיבים שליליים כלפי ילדים אלו – ריחוק פיזי ורגשי.

במחקר אשר התבסס על תיאוריות מערכות ההתקשרות (Attachment) (Bowlby, 1982) והדאגה (Caregiving) (Bowlby, 1988) ועל תיאוריית הקבלה-דחייה נמצאו שלוש תמות מרכזיות:

1. רגשות הגננת
2. תפיסת הגננת את מאפייני הילד
3. תפיסת הגננת את הורי הילד

תמות אלו מאגדות תחתן את החוויה של עבודה עם ילדים דחויים ומקובלים ומאפשרת הבנה של המניעים וההשלכות (התנהגותיות והרגשיות) של הגננות כלפי ילדים אלו. מחקר זה תואם מחקרים קודמים שנעשו בנושא קבלה-דחייה בקרב הורים (Khaleque, Rohner, Riaz, Laukkala & Sadeque, 2007). מחקרים אלו אפיינו דחייה הורית ככוללת תחושות של חוסר אמפתיה, חוסר התייחסות, שיפוטיות, חוסר קרבה פיזית ועוד. ממצאים אלו מתכתבים עם ממצאי מחקרה של דורקי (Durkee, 2017). בהם נמצא כי ילד בעל התקשרות לא בטוחה הראה נטייה לעוררות יתר, התקשה להתנהל במערכת סדר היום בגן, לקיים אינטראקציה חיובית או להירגע בעזרת גורם מטפל. כתוצאה מכך התנהגותן של המטפלות כלפי אותם ילדים הפכה להיות פחות רגישה, עקבית ומתאמת. התנהגותן זו הקשתה עוד יותר על הילד לווסת את עצמו ולייצר התנהגות המשווית להתקשרות בטוחה במרחב הגני.

* תמי שיטריט אחות בעברה, היא גננת בגן מכיל ובעלת תואר שני ביעוץ חינוכי. חלוצה במחוז דרום בתחום ההכלה בגני ילדים.

העלאת נושא הדחייה בקרב גננות באה להרחיב את ההבנות בנוגע לגורמי חינוך ולהתקשרות שלהם עם ילדים בגילי הגן. המחקר שופך אור על אופן תפיסותיה, על רגשותיה ועל התנהגותה של הגננת המושפעת מתחושת הדחייה כלפי ילדים מסוימים בגן. בקרב כל הגננות במחקר נמצא כי התפיסה וההתנהגות של הגננת כלפי ילד דחוי – אכן שונות.

התנהגויות אלה יכולות להיות מרומזות או קשות ומזניחות, כדוגמת אי-הכנת תוכנית עבודה, אי מתן חום פיזי. אותן גננות גם דיווחו על רגשות שונים כלפי ילדים אלו: פחות אמפתיה, פחות מעורבות, ניתוק וריחוק פיזי ורגשי.

ניתן להסביר מהלך זה על פי מערכת הדאגה ומערכת ההתקשרות. מערכות אלו מבנות את היחסים בין דמות המטפל והילד ומשפיעות על איכות הקשר ביניהם. במקרים קשים של פגיעה במערכת ההתקשרות או במערכת הדאגה נוכל לצפות לרגשות של דחייה מצד דמות המטפל כלפי הילד (Weinfeld, Sroufe, Egeland & Carlson, 2008). ידוע לנו כי תחושת דחייה של גננות כלפי ילד בגן נמצאת בקורלציה עם התקשרות לא בטוחה של הילד ועם מזגו. ילדים אלו זכו לפחות תשומת לב מצד הגננת והילדים האחרים, לפחות משחק משותף ולפחות תקשורת נעימה מאשר ילדים בעלי מזג קל והתקשרות בטוחה (Szewczyk-Sokolowski, Bost, & Wainwright, 2005). ממצאים אלו בקרב גננות תואמים את ממצאי המחקר של רוהנר ועמיתיו בקרב הורים (Rohner, 2005). מחקרים אופייניים בביטויים של חום בתקשורת ושל חום פיזי. דחייה הורית אופיינה בהתנהגות חסרת אכפתיות, בקשר קר ועוין ובהזנחה.

ישנה חשיבות גדולה במיוחד לבחון את נושא הקבלה-דחייה בגיל הרך וזאת מכיוון שמדובר בגיל שבו הילד נמצא בתהליכי עיצוב והשפעה. התנהגויות של דחייה מצד אנשים משמעותיים אחרים יכולות להשפיע על התנהגות הילדים באותו אופן שדחייה הורית משפיעה עליהם (Rohner, 2010). תחושת הקבלה-דחייה של הגננת תבנה בהמשך את האופן שבו היא תדבר, תתנהג ותגיב אל הילד. בריאותו הפיזית והנפשית של ילד אשר יחסיו עם הגננת מאופיינים באמפתיה, בסובלנות, באכפתיות ובערנות טובים יותר, וחוויה זו אף נמצאה כתורמת להתפתחות המקצועית של הגננת עצמה (Yuan, Xiaotao & Taisheng, 2019). השלכות של קשרים משמעותיים בגיל זה יתבטאו במערכות יחסים בהמשך חייו האישיים והאקדמיים של הילד וישפיעו על התפתחות האישיות, כולל הבריאות הרגשית ועל היכולת שלו לייצר קשרים בין-אישיים (Braithwaite, 2019).

המקורות

- Bosman, R. J., Roorda, D. L., van der Veen, I., & Koomen, H. M. (2018). Teacher-student relationship quality from kindergarten to sixth grade and students' school adjustment: A person-centered approach. *Journal of school psychology, 68*, 177-194.
- Bowlby, J. (1982). Attachment and loss: Retrospect and prospect. *American Journal of Orthopsychiatry, 52*.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base: Clinical applications of attachment theory*. London: Routledge.
- Braithwaite, D. O., Suter, E. A., & Floyd, K. (Eds.). (2017). *Engaging theories in family communication: Multiple perspectives*. London: Routledge.
- Denham, S. A., Bassett, H. H., & Zinsner, K. (2012). Early childhood teachers as socializers of young children's emotional competence. *Early Childhood Education Journal, 40*(3), 137-143.
- Durkee, W. L. (2017). From Outlaw to Outlier: The Role of Teacher Attachment Style in Addressing Student Behavior Problems in Kindergarten. *Electronic Theses, Projects, and Dissertations, 610*.
- Hamre, B. K., & Pianta, R. C. (2001). Early teacher-child relationships and the trajectory of children's school outcomes through eighth grade. *Child Development, 72*(2), 625-638.
- Khaleque, A., Rohner, R. P., Riaz, M., Laukka, H., & Sadeque, S. (2007). Perceived parental acceptance-rejection and psychological adjustment of children: A cross-cultural study in Finland, Pakistan, and the United States. *Psychological Studies, 52*(2), 114-119.
- Rohner, R. P. (2010). Teacher acceptance, parental acceptance and the adjustment, achievement, and behavior of school-going youth [Special issue]. *Cross-Cultural Research, 44*, 211-309.
- Rohner, R. P., Khaleque, A., & Cournoyer, D. E. (2005). Parental acceptance-rejection: theory, methods, cross cultural evidence, and implications. *Ethos, 33*(3), 299-334.
- Szewczyk-Sokolowski, M., Bost, K. K., & Wainwright, A. B. (2005). Attachment, temperament, and preschool children's peer acceptance. *Social Development, 14*(3), 379-397.
- Weinfeld, N. S., Sroufe, L. A., Egeland, B., & Carlson, E. (2008). Individual differences in infant-caregiver attachment: Conceptual and empirical aspects of security. J. Cassidy, & P.R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications, 2nd ed.* Guilford Press: NY.
- Weyns, T., Colpin, H., Engels, M. C., Doumen, S., & Verschueren, K. (2019). The relative contribution of peer acceptance and individual and class-level teacher-child interactions to kindergartners' behavioral development. *Early Childhood Research Quarterly, 47*, 259-270.
- Yuan, Q. I. U., Xiaotao, L. U., & Taisheng, F. U. (2019). On the Benevolence Heart of the Preschool Teacher. *Canadian Social Science, 15*(4), 71-76.
- Zano, G. (2018). Attitudes of caregivers in the infant class in the day-care center. *Early Child Development and Care, 1-15*.
- Zeifman, D. M. (2003). Predicting adult responses to infant distress: Adult characteristics associated with perceptions, emotional reactions, and timing of intervention. *Infant Mental Health Journal: Official Publication of the World Association for Infant Mental Health, 24*(6), 597-612.
- Suter & Floyd, 2017). הם יכולים לנבא הצלחה או קשיים תפקודיים במסגרות חינוכיות (Hamre & Pianta, 2001) ואף להביא לשילובם של אותם ילדים בתוכניות לא נורמטיביות במסגרות הפדגוגיות (Bosman, Roorda, Van Der Veen & Koomen, 2018). נוסף לכך, מחקרים שנעשו בתחום מצאו כי שילוב של ממדים רגשיים בקשר עם גננות ועם מורים סייעו לילדים ולתפקודם הן בפן הלימודי הן בפן ההתנהגותי (Weyns, Colpin, Engels, Doumen & Verschueren, 2019).
- העלאת המודעות לתחושות של קבלה-דחייה והתערבות נכונה בגיל זה יכולות להשפיע השפעה משמעותית מאוד על הקשר בין הגננת והילד ואף למנוע פגיעה נוספת שאינה רצויה (Durkee, 2007). קידום ההבנה המקצועית של הגננות לחשיבות ההתקשרות עם הילדים ולהתפתחותם החברתית-רגשית בילדות המוקדמת הוא קריטי לקידום ההבנה והרגישות של הגננת במצבי דחייה. בעקבותיה יתחזק הביטוי הרגשי החיובי אצל הגננת במצבים אלו. (Denham, Bassett & Zinsner, 2012).
- התערבות כזו מורכבת ליישום מכיוון שתחושת הדחייה לרוב אינה מדוברת וגננות רבות חשות בוושה על עצם המחשבה כי הן חשות דחייה כלפי ילדים מסוימים. להערכת, יצירה וחזק של שיח כן ופתוח על נושא תחושות הדחייה בקרב גננות, הפחתת האשמה, מתן לגיטימציה והבנה מקצועית לגבי רגשות אלו יהוו בסיס לפיתוח דרכים לשיפור יכולת ההכלה ויתנו כלים להתמודדות ואלה ייצרו שינוי במאפייני הקשר של גננות עם ילדים דחויים. הצעה זו מתבססת על ממצאיה של זייפמן (Zeifman, 2003). לפיהם לתהליך של חינוך יש השפעה ישירה על התנהלות של הורים כלפי ילד הנמצא במצוקה. מדובר בהמשך ישיר למצאי מחקרים קודמים המצביעים על הידע החסר בנושא הרגשי-חברתי בקרב דמויות טיפול והשפעת עמדות אלו על התנהגותן של מטפלות עם תינוקות וילדים (Denham, Bassett & Zinsner, 2012).
- שינוי עמדות הוא תהליך מורכב המחייב זמן ומכיוון שהוא נוגע לעבודה היום-יומית של הגננות, הכרחי להתייחס לגישות וללוחות את הפעילות היום-יומית בשיח ובהדרכה. מטפלים הנחשפים לידע התפתחותי שוטף המאפשר להם לדון בעמדותיהם ובתפיסותיהם נמצא מפתח רגישות גבוהה יותר ומספק תגובה מותאמת יותר לילדים שנמצאים בטיפול, והוא אף תורם להעצמה המקצועית שלהם (Zano, 2018). על כן, ההערכה היא שההתייחסות ישירה לנושא דחייה-קבלה בקרב גננות תביא לידי הפחתת תחושות הדחייה, תקדם תחושות של קבלה כלפי ילדים ותאפשר לתת סיוע מקצועי במצבים דומים הן לגננות ולצוות בגן הן לילד ולהוריו. המטרה היא לכוון את הגננות והצוות להתבונן על האופן שבו הם חווים את הילד, להכיר את המשמעות של תחושה זו ולהבין כיצד היא משפיעה על הקשר והתקשורת ביניהם. מטרת התערבות מסוג זה היא לקדם אותן כמובילות תהליך חינוכי בעל חשיבות רבה לצמיחתן ולהתפתחותן התקינה של הילד.